

vű osztályokban folyó pedagógiai tevékenység és tanulói munka megismeréséhez, az ezekben alkalmazható effektív módszerek feltérképezéséhez, amely nemcsak a kutatás, hanem az oktatás terén is kiválóan használható.

Waxman, H. C., Tharp, R. G. és Hilberg, R. S. (2004, szerk.): *Observational Research in U.S. Classrooms, New Approaches for Understanding Cultural and Linguistic Diversity*. Cambridge University Press.

Szabó Ágnes – Cs. Czachesz Erzsébet

ELTE, Interkulturális Pszichológiai és Pedagógiai Központ

The RoutledgeFalmer Reader in Multicultural Education

A Gloria Ladson Billings (University of Wisconsin) és David Gillborn (University of London) által összeállított tanulmánykötet deklarált célja, hogy multikulturális oktatás témakörében együtt szólaltassa meg a „a közös nyelv által kettéosztott két nemzet” jeles kutatóit, s pótolja azt a hiányosságot, hogy vezető amerikai szakértők alkotásai ritkán jelennek meg brit tankönyvekben és fordítva.

A kötet négy nagyobb részből áll. Az első, az *Elméletek* a kulcsfogalmakat tárgyalja, többek közt az európai fül számára igen rosszul csengő, de az amerikai szakirodalomban megkerülhetetlen 'race', azaz 'faj', a multikulturalizmus, az antirasszizmus fogalmát. A második rész az *Identitások* kérdéskörével foglalkozik, a harmadik és negyedik fejezet a *Gyakorlat és a Módszerek* témakörét öleli fel. A harmadik fejezetben arról van szó, hogy miként nyilvánul meg a rasszista attitűd a multikulturális iskolai osztályokban, a negyedik pedig az oktatással kapcsolatos kutatások egyes módszertani problémáit tárgyalja, teret adva például a kutató szerepét érintő kérdéseknek is.

A kötet bevezető írása, Michael Omi és Howard Vinant *A faj koncepciójának elméleti státusáról* írt cikke a fogalom történetileg kialakult két elméleti megközelítését járja körül. Az egyik felfogásban a 'faj' mint elméleti konstruktum a társadalmi egyenlőtlenségek ideológiai magyarázatául szolgál, a másikban gyakran objektív, független változónak tekintik, és nem veszik figyelembe a csoportidentitást, a folytonosan változó paramétereket, amelyekkel keresztül a csoportérdekek megfo-

galmazódnak, a státusok kijelölődnek, a szerepek eljátszásra kerülnek. A szerzőpáros amellel érvel, hogy a két történeti megközelítés helyett egy kritikai, folyamat-orientált megközelítésre lenne szükség, amely a 'faj' koncepcióját az aktuális politikai rendszert is figyelembe véve vizsgálja, és tekintetbe veszi, hogy az egyes folyamatok, mint például a bevándorlás vagy betelepítés globális jelenségek, és nem redukálhatók egyes földrajzi területekre. James A. Banks *A faj koncepciója, tudáskonstrukció és oktatás az USA-ban* című írása az 1911 és 2000 közötti történelmi és társadalmi viszonyokat vizsgálja, és azt, hogy a változó körülmények milyen módon befolyásolják a 'faj'-ról történő gondolkodást. Bemutatja például, hogy az USA-ban az 1900-as évek első évtizedeiben az Európa déli, középső és keleti régiójából tapasztalt nagymértékű bevándorlás által életre hívott asszimilációs és pluralista paradigma keretei között miként alakult a bevándorlókkal szembeni attitűd, a 'faj'-ról alkotott koncepció. A tanulmány kiemelten fontos állítása az, hogy a társadalom demokratikus ideálja és a társadalmi gyakorlat közti inkonzisztencia feltárása és artikulálása révén a

marginalizált csoportokból eredő „transzformatív tudás” a társadalmi változások alapjául szolgálhat.

David Gilborn *Antirassizmus. Az elmélettől a gyakorlatig* című tanulmánya szerint az antirassizmus, amely az 1980-as években Nagy-Britanniában a szociálpolitikai viták kiemelt témája volt, mára mind konzervatív részről, mind a baloldaltól támadások célpontjává vált. A jobboldali gondolkodásban az antirassizmus célja az oktatás átpolitizálása, olyan eszköz, amellyel cinkos kezét nyújt a kisebbségeknek, a baloldal viszont azt fogalmazza meg, hogy a hatóságok által gyakorolt antirassizmus figyelmen kívül hagyja a kultúrát, mely az etnikai identitás alapja. Gilborn úgy véli, a Burmage középiskola játszótérén bekövetkezett gyilkosság (ahol egy fehér fiú megölte egy bangladesi származású iskolatársát) bebizonyította, hogy az antirassizmus csupán elmélet, ezért annak kritikai revíziójára van szükség. Ladson-Billings első részt záró tanulmánya, a *Mi a critical race theory (a faj fogalmának kritikai megközelítése) és mi a szerepe egy olyan szép területen, mint az oktatás?* a 'critical race theory'-t (CRT) ismerteti. A faj fogalmának kritikai elmélete a 'faj'-t jelentőségteljes társadalmi konstrukcióként definiálja, és hangsúlyt fektet a történetmondásra, a megismerés

A szerzőpáros, Gloria Ladson Billings és David Gillborn a tanulmánykötet összeállításakor arra törekedett, hogy a könyv a multikulturális oktatás témakörének egy meghatározott, részletgazdag keresztmetszetét nyújtsa. Ezen célkitűzés eredménye egy, a felépítését tekintve könnyen áttekinthető, résztekre bontott, mégis az olvasóval a kérdéskör sok aspektusát megismertető mű, amely változatos élményanyaggal rendelkező kutatók munkáit fogja össze, és amely információval szolgál a téma számos gyakorlati implikációját illetően, miközben érinti a mindennapi iskolai élet diszkriminatív indíttatású aktusait, az önszerveződő civil mozgalmakat, a kutató szerepkörét és az eltérő kulturális háttérrel bíró szakemberek közötti párbeszédet.

egyik fontos elemére, amely egyben többséget visz a társadalmi igazságosságról folytatott hivatalos párbeszédbe. Bár csak a cikk legvégén, de a szerző rámutat az elméletnek az oktatás szempontjából releváns elemeire. Ezek a következők: a tanterv (a CRT szerint a fehér felsőbbrendűséget fenntartó kulturális műtermék), az oktatás (a stratégiákat az afro-amerikai diákok hiányosságaira alapozzák), az értékelés (az intelligenciavizsgálat az afro-amerikaiak képességbeli hiányosságainak bizonyítását célzó gyakorlat), az intézményi finanszírozás (az iskolák finanszírozásában megnyilvánuló egyenlőtlenségek az intézményi rasszizmust szolgálják) és a deszegregáció (a CRT szerint a deszegregációt az esetek többségében a fehéreknek kedvez).

A könyv második része, az *Identitások* fő témáját a 'faj', az etnikum, az osztály, a nem felől közelítik meg a szerzők. Az első tanulmányban Joyce E. King *Tévesen tudatosított rasszizmus* című cikkében egy 1986–1988-as kutatása eredményeiről számol be, amelyben arra kért egyetemi hallgatókat, írják meg, hogyan jött létre társadalmukban a fehér és afro-amerikai gyerekek közötti esélyegyenlőtlenség. Bár a kutatás nem friss, figyelemfelkeltő, hogy 57 diák közül mindössze egy volt, aki az okokat abban a társadalmi berendezkedésben látta, amelyben a

raszizmus és a diszkrimináció norma. King szorgalmazza a liberalizáló pedagógia nagyobb hangsúlyát a pedagógusképzésben. Deborah Youdell *Identitáscsapdák, avagy miként éri kudarc a fekete diákokat. Interakciók az önéletrajzi, szubkulturális és tanuló identitások között* című írása kissé szerteágazó és így némileg nehezen követhető. Lényeges tézise ugyanakkor, hogy az afrikai-karibi diákok identitását kifejező jegyek (például a mozgás, a járás, a beszédstílus) az adott szubkulturához tartozást reprezentálják, miáltal egyfelől védelmet biztosítanak, másfelől elismerést váltanak ki a kortársak között, miközben sok pedagógus számára ellenszenvesek. Ez utóbbi körülmény rontja az afrikai-karibi tanulók tanulmányi sikerességének esélyeit. Tony Sevell írásának kiindulópontja nem áll távol a Yosduell által fejtegetett témakörtől. A *Tökéletlen kánon. A fekete macsó srác mítoszána megdöntése* című munkájában Merton tipológiáját követve kategorizálja a diákokat és vizsgálja az iskolához és oktatáshoz fűződő viszonyukat. Konformizmus, újítás, lázadás és viszályozódás mind egy-egy stratégia arra, hogy a fiúk megtalálják az összhangot a saját csoporthoz tartozás, az autoritásnak való megfelelés és saját céljaik elérése között. Az iskolai egyenlőség szempontjából elkerülhetetlen, hogy a pedagógusok ne olyan lázadó macsó alulteljesítőknél tekintsék őket, akik oktatásellenes attitűddel viseltetnek. Az *Identitások* rész zárótanulmánya DuBois *A feketék lelke* című művét idézve Zeus Lombardo írása, *A fehérék lelke*. A cikk a 'whiteness' témakörének tág perspektíváját öleli fel. Kiinduló tételei, hogy a fehér hegemonia a globalizációt követve átlépi a nemzeti határokat, a fehér emberek rasszizmussal kapcsolatos fogalmi koncepciója fragmentált, ami oda vezet, hogy a fehérék nem értik a világot, amelyet ők maguk konstruáltak, és akár a civil mozgalmak áldozatának érezhetik magukat. A pedagógusoknak képesnek kell lenniük a téma megvitatására, a téma által kiváltott érzelmek kezelésére annak érdekében, hogy teljes kép alakuljon ki a diákokban a világról, amelyben élnek.

A könyv harmadik része, a *Gyakorlat, az Élet az iskolában* alcímet viseli. Ennek a résznek a középpontjában az iskolai világ napi valóságában megélt tapasztalatok, élmények, a gyakorlatban működő mechanizmusok állnak. Az első tanulmány Ghazala Bhatti nevéhez fűződik, aki, amint arra a cím is utal, (*A jó, a rossz és a normális tanárok. A dél-ázsiai diákok tapasztalatai*) a tanárokról alkotott képet festi meg elsősorban az ázsiai származású diákok szemszögéből. Bár a cikk érdekes összefoglalását nyújtja annak, hogy milyen tulajdonságokkal jellemezhető pedagógusok nyerik el a gyerekek szimpátiáját és milyen típusú személyiségek nem – egy adott iskola diákjainak véleményét alapul véve –, némileg összecsúszik az írásban a rossz és a rasszista attitűddel rendelkező tanár fogalma. Számomra a címben megfogalmazott témánál lényegesebbnek tűnik az, hogy konkrét példákat idéz az osztályteremben folyó rasszista indíttatású diszkrimináció aktusaira, valamint, hogy felhívja a figyelmet az ázsiai fiúk és lányok eltérő iskolai „túlélést” biztosító stratégiáira. Christine E. Sleeter *Hogyan konstruálják a fehér tanárok a fajt* című írása egy 1987-es, általa és egy kollégája által vezetett továbbképzési projekt tapasztalatairól számol be. A projektben 30 olyan pedagógus vett részt, akinek az iskolájában a diákok legalább kétharmada alacsony jövedelmű vagy bevándorló családból származott. A tanárok közül húszan euro-amerikaiak, hárman afro-amerikaiak voltak, és egyikőjük mexikói-amerikai. A szerző egyik, némileg hipotetikus alaptézise, hogy a tanárok saját családtörténetük okán – sokan első generációs értelmiségiek, bevándorló szülők gyermekeként – bizonyítottan tekintik a társadalmi mobilitás lehetőségét, ezáltal a felemelkedést egyéni feladatnak tekintik. Fontos következtetés, hogy mindannyian segítő szándékúak, de csak kevesen mutatnak rálátást a fehér dominanciájú intézményrendszer anomáliáira, erős kritikát pedig egyikőjük sem fogalmaz meg azzal szemben. Sonia Nieto tanulmánya, a *Kritikai multikulturális oktatás és diákok perspektívái* lényegében két esettanulmányt ismertet,

egy afrikai-amerikai és egy latin származású fiú élettörténetét, amelyeket egy-egy, az adott csoport amerikai oktatásban való részvételéről írt történeti bevezetővel vezet fel. A tanulmány fő értékét a személyesen megélt sorsok sokatmondó tapasztalatai adják. A könyv egyik legérdekesebb tanulmánya a Heidi Sfirra Mirza tollából származó *Fekete nők az oktatásban. Egy kollektív mozgalom a társadalmi változásért*. Ismert tény, hogy az afrikai-karibi nők közül sokan sikeresen birkóznak meg az Amerikai Egyesült Államok iskolarendszerével és végeznek felsősokú tanulmányokat. A szerző arra tesz kísérletet, hogy bemutassa, a felszínen konform, látszólag a teljesítményelvűségben hívó magatartás, a vágy, hogy sikeresen teljesítsenek az iskolarendszerben, valójában radikális magatartás, amelynek végső célja a társadalom átforgalmazásának elősegítése. A transzformáció lehetséges forrásai az afrikai-karibi gyerekek számára létrehozott hétvégi iskolák, ahol sok fekete nő önként dolgozik, gyakran évtizedeken át erre áldozva hétvégét.

Bár a kötet negyedik fejezete a *Módszerek. Kritikai kutatás végzése* címet viseli, a benne foglalt tanulmányok nagyrészt elméleti megfontolásokra hívják fel a figyelmet. Michael W. Apple *A neo és a poszt között* című írása részben azokat az intellektuális és morális feszültségeket elemzi, amelyek két könyve, a *Kulturális politika és oktatás (Cultural politics and education)*, valamint a *Demokratikus iskolák (Democratic schools)* megírása mögött álltak. Így többek közt például azt, hogy hogyan egészíthetik ki egymást a posztstrukturalista, a posztmodern és a strukturalista elméletek, vagy hogy miként egyeztethető össze az oktatás kritikai személete az értékek védelmével, a személyes narratívák az oktatás alapvető dimenzióival, a hatalom-szegénység dichotómiával, a hatalom és tudás összefüggéseivel, illetve a dominancia és kizsákmányolás adott társadalmon belüli alakulásával. Apple írását Lisa D. Delpit sokatmondó *Az elhallgatott dialógus* című tanulmánya követi. A cím arra utal, hogy az oktatásügyi dialógusban részt vevő fehér szakem-

berek nem fordítanak kellő figyelmet a szintén az oktatással foglalkozó fekete kutatók és pedagógusok véleményére az afrikai-amerikai, afrikai-karibi diákok tanításában hatékony módszertannal kapcsolatban. Delpit a folyamat-modellekkel szemben határozottan leteszi a voksát a készségeket tanító tanári gyakorlat mellett, ennek mibenlétét az olvasástanítás egy módszerének bemutatásával illusztrálja. A tágabb kontextust tekintve emellett érvel, hogy a kisebbségi gyerekeknek explicit módon kell megtanítani a mainstream amerikai életben való részvételhez szükséges kódrendszert. Maud Blair *A semlegeség mítosza az oktatással kapcsolatos kutatásban* című írása rövid, azonban az üzenet egyértelmű és átgondolásra érdemes: a semlegesség kritériuma a kutatásban valójában csak egy maszk, amely elfedi a vezető kutatók megkérdőjelezhetetlennek vélt elképzelését a jó kutatásról. Állítása szerint egy akadémiai elit határoz a játékszabályokról, és szisztematikusan kizárja az alternatív hangokat. Lényeges kérdéseket tesz fel Blair: miért érvényes kiindulási pont egy kutatáshoz az, ami már eleve ismert, miért tekinthető elfogultabbnak az a kutatás, amelynek deklarált célja a társadalmi igazság keresése, mint az, amely elvben elköteleződés-mentes – miért tekinthető például Peter Foster, a semlegesség egyik szóvivőjének döntése, hogy tanulmányában nem veszi figyelembe a rasszizmus fekete diákok általi definícióját, semlegesnek? A részt és egyben a kötetet Michéle Foster írása zárja. Az *Egy dolog ismerete nem jelenti azt, hogy mindent tudunk* metodológiai kérdéseket feszeget. Foster véleménye szerint annak, ha egy kutató abból a közösségből származik, amelyben vagy amellyel kapcsolatban vizsgálatot folytat, számos pozitív hozadéka van. Ezt az elgondolást személyes tapasztalataival támasztja alá, olyan élményekkel, amelyeket fekete nőként egy fekete pedagógusok élettörténetét és pályáját feltáró kutatási projekt során szerzett. Feltételezi, hogy mivel ő maga fekete származású, a kutatás alanyai sokkal elfogadóbbak voltak személye irányában,

nagyobb mértékben hajlottak arra, hogy részt vegyenek a projektben stb. Foster hangsúlyozza, hogy bár a kutatónak – legyen kívülről vagy sem – nincs lehetősége egy egész közösség teljes élményanyagának megragadására, a kisebbséghez tartozó tudósok képesek lehetnek alternatív gondolkodásmódok, új paradigmák meghonosítására és segíthetik a párbeszédet fehér és nem fehér kollégáik között.

A szerzőpáros, Gloria Ladson Billings és David Gillborn a tanulmánykötet összeállításakor arra törekedett, hogy a könyv a multikulturális oktatás témakörének egy meghatározott, részletgazdag keresztmetszetét nyújtsa. Ezen célkitűzés eredménye egy, a felépítését tekintve könnyen áttekinthető, résztémákra bontott, mégis az olvasóval a kérdéskör sok aspektusát megismertető mű, amely változatos élményanyaggal rendelkező kutatók munkáit fogja össze, és amely információval szolgál a téma számos gyakorlati implikációját illetően, miközben érinti a mindennapi

iskolai élet diszkriminatív indíttatású aktuáit, az önszerveződő civil mozgalmakat, a kutató szerepkörét és az eltérő kulturális háttérrel bíró szakemberek közötti párbeszédet. Ennek ellenére, mivel az egyes részek írásai eltérő fogalomkereteket, kérdésfelvetéseket, kiindulási pontokat, magyarázóelveteket alkalmaznak, az olvasó részéről erőfeszítést igényel, hogy a megfogalmazott gondolatokat, eredményeket, célkitűzéseket összekapcsolja egymással, és egyetlen keretbe, a multikulturális oktatás témakörébe illesse.

Ladson-Billings, G. és David Gillborn, D. (2004, szerk.): *The RoutledgeFalmer Reader in Multicultural Education*. Routledge Falmer Taylor & Francis Group, London and New York.

Hegelsberger Judit – Boreczky Ágnes
ELTE, PPK, Interkulturális Pszichológiai és Pedagógiai Központ

Video Research in the Learning Sciences

A szerkesztők legfőbb célként a videó mint kutatási eszköz új, teoretikus, metodikai és praktikus használatának elmélyítését és kibővítését tűzték ki, ezzel új szemléletet adva a tanulás tudománya ('learning science') kutatási módszertanához. Arra keresték a választ, miként hasznosíthatja a tanulás tudománya a videó szinte korlátlanul alkalmazható lehetőségeit. Az általuk kínált módszerek egyszerre felelnek meg tanárnak és diáknak, kutatónak és professzornak.

Habár a könyvet oktatáskutatási segédeszköznek szánták, bíznak benne, hogy azok a kutatók is, akik a digitális videót kutatásra használják (például a kulturális kutatások terén), úgy érzik majd, hogy hasznos számukra ez a kiadvány.

A könyv mind a 35 fejezetében nyomon követhető a szerzők által meghatározott kettős szempont: az egyik fő vonulat a videó használata a tanulás tudományában,

a másik pedig a videó segítette tanítás (például osztálytermekben referátumok felvétele), illetve a videó mint tanulási-tanítási segédeszköz.

A könyv négy nagy részből épül fel, melyek közel azonos számú fejezetet tartalmaznak. Minden rész legelső fejezete a könyv egy-egy szerkesztője által írt általános bemutatása a soron következő nagy résznek, de egyben értékelés is. Az első rész a videóhasználat általános, alapvető